

החילוק בין המראה של דניאל למראה של נבוכדנצר / חמשת הכוחות באדם והופעתם בארבע המלכויות ובישראל

וכאשר ראה דניאל (בניגוד למראה נבוכדנצר) המלכויות, ראה אותם ארבע חיות, כי בערך זה ראוי שיהיו נמשלים ארבע מלכויות (כערך החיות ולא כערך אדם).

וזה, כי האדם - יש לו הכוח והממשלה על החיות, כדכתיב בקרא³²⁹. ולפיכך ראוי שיהיה המלכות בעולם נראה בתואר וכתמונת אדם. רק שממשלת אלו ארבע מלכויות הם חסרי המעלה האלוהית הנבדלת שהיא לאדם, ומצד הזה שהם חסרי המעלה האלוהית, יש להם הכוח "הבלתי אלוהי" (=החומרי). ולכך היו נראים כתואר החיות, כי החיה חסר לה הכוח האלוהי הנבדל, והכוח בלתי אלוהי יש בה יותר, כמו שהוא עניין כוח מלכויות אלו.

לכך ראה אותם דניאל בתואר ובצורת ארבע חיות.

וכאשר ראה מלכות מלך המשיח, ראה אותו בתואר ובצורת אדם. כי אחר שראה המלכויות בצורת ארבע חיות, ראה מלכות ישראל בתואר ובצורת אדם, כדכתיב (דניאל ז, יג): "וַיֵּאָרֶוּ עִם עֲנַנֵי שָׁמַיָא, כְּבַר אֲנֹשׁ אֲתָהּ", כי מלכות מלך המשיח יהיה אלוהי לגמרי, ולפיכך קרא אותו "בר אנש"³³⁰.

אמנם כאשר ראה נבוכדנצר הרשע ארבע מלכויות, ראה אותם בתואר ובצלם האדם. וראה (שם ב, לב-לג) "וַיֵּאָשֶׁה - דִּי דְהַב טָב, חֲדוּהִי וְדַרְעוּהִי - דִּי כֶסֶף, מְעוּהִי וַיִּרְכָּתֶהּ - דִּי נַחֲשׁ. שְׁקוּהִי - דִּי פְרָזֶל, רְגִלוּהִי - מְנַהֵיִן דִּי פְרָזֶל וּמְנַהֵיִן דִּי חֶסֶף"³³¹. כי אצל (=מצידו של) נבוכדנצר לא היה חסרון לאלו מלכויות, לכך ראה אותם בדמות צלם אדם, כמו שראה דניאל מלכות מלך המשיח. ועם כל זה יש כאן הפרש גדול (בין דמות האדם שראה נבוכדנצר לדמות האדם שראה דניאל), כמו שיתבאר.

וראוי שיהיו נראים אלו ארבע מלכויות - אדם אחד. וזה כי יש באדם ארבע דברים:

הערות - ילמד ענויים דרכו

329 בראשית א, כו: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וְיֵעוּף הַשָּׁמַיִם וּבְכַהֲמָהּ וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ".

330 וכן הוא ברמב"ן לבראשית ב, ג, שהשווה כל אלה שנה ליום המיוחד לו בבריאה. וכתב על היום השישי: "והוא האלף הששי, כי בתחילתו ימשלו בו החיות - הם המלכויות אשר לא ידעו את ה', ואחרי עשיריתו כשיעור הנץ החמה ליום (עייני פסחים צד, א) יבוא הגואל, שנאמר בו (תהלים פט, לז): 'וכסאו כשמש נגדי' - זהו בן דוד הנעשה בצלם אלוהים, כדכתיב (דניאל ז, יג-יד): 'וַיֵּאָרֶוּ עִם עֲנַנֵי שָׁמַיָא, כְּבַר אֲנֹשׁ אֲתָהּ הוּא, וְעַד עֵתִיק יוֹמֵיָא מֵטָא וּקְדֻמוּהִי הַקְּרִבּוּהִי, וְלִיָּהּ יְהִיב שְׁלֹטָן וְיִקְרַוּ מַלְכוּיָא'".

331 תרגום: ראשו - זהב טוב, חזהו וזרועותיו - כסף, מעיו וירכיו - נחושת. שוקיו - ברזל, רגליו - מהן ברזל ומהן חרס.

האחד - כוח שכלי.

ומלרע (=מתחת) ממנו - כוח נפשי.

ומלרע ממנו - כוח גופני, אשר הוא מוטבע בגוף לגמרי.

ואלו הם ג' חלקים³³².

ויש כאן עוד כוח משותף, אשר הוא כולל כל אלו ג' ביחד, כמו שיתבאר אחר כך³³³.

וכבר ביארנו עניין אלו ארבע דברים בכמה מקומות, במסכת אבות (ד, כב) אצל "הקנאה התאוה והכבוד". ואין להאריך במקום הזה בעניין זה, אבל הדברים האלו ידועים לבעלי החכמה.

אבל כל אלו כוחות אין בהם מעלת עצם האדם במה שהוא אדם, שנברא "בצלם

הערות - ילמד ענוים דרכו

332 עיין בדרך חיים (ד, כב על המשנה "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם") שהביא המהר"ל תחילה את החלוקה של הרמב"ם בהקדמה לאבות, שחילק את כוחות הנפש לשלושה: הטבעי, החיוני והנפשי. וכתב: "ורבותינו ז"ל חילקו אלו הכוחות כמו שהתבאר לך כמה פעמים מאוד, כי החלק האחד הם כוחות הגופניים, החלק הב' הם כוחות הנפשיים, החלק הג' הם כוחות השכליים, וכמו שבארנו למעלה אצל 'שלושה כתרים הם', עיין שם ובכמה מקומות. וקראו אותם: 'רוח נפש ונשמה' - וכך ראוי לקרות אותם. ולפי חילוק אלו שלושה כוחות, אמרו: 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם' - כי אחר שהנפש יש לה אלו ג' כוחות אשר ביארנו למעלה, אם יצא מן השיעור באלו ג' כוחות - הרי יוצא מן העולם". ועיין שם שביאר בזה את מחלוקת התנאים בסנהדרין ע"ב, מהו העץ שאכל אדם הראשון ממנו: תאנה (כנגד הכוח הגופני), גפן (כנגד הכוח הנפשי) או חיטה (כנגד הכוח השכלי).

ובאמת האדם יכול להתקלקל בכל אחד משלושת הכוחות: מחלת הגוף, קלקול המידות שהן כוחות הנפש, וקלקול דעות השכל.

בדרך חיים ד, יד כתב: "ויש לך לדעת כי אלו ג' כתרים שזכרו כאן שנתן השם יתברך לישראל - תורה ומלכות וכהונה - הם כנגד האדם. כי יש באדם ג' חלקים: החלק האחד הוא השכל שבאדם, החלק הב' הוא הנפש, החלק הג' הוא הגוף. אלו ג' חלקים הם כל חלקי האדם. וכנגד אלו הם ג' כתרים אלו. כי כתר תורה - הוא כנגד השכל, וכתר כהונה - כנגד הגוף, כי הכהונה היא מעלת וקדושת הגוף, שהרי הכהן הוא נולד בקדושה והכהונה תולה בטיפה שנולד מן הכהן... המלכות כנגד הנפש, וידוע כי הנפש היא מנהיג את כל איברי האדם והאדם מקבל ההנהגה מן הנפש".

333 הכוח הרביעי באדם אינו כוח חדש, אלא כוח שמשלב את כל השלושה, והוא השורש של שלושתם. וגם זה ביאר בדרך חיים (ד, כב), והביא שגם בחטא עץ הדעת יש דעה רביעית במדרש הרומזת לזה: "ובבראשית רבה (טו) מביא שלושה דעות הללו ועוד מוסיף: 'ר' אבא דמן עכו אמר: אתרוג היה'. דע לך כי דעת ר' אבא - דבר מופלג, כי סבר ר' אבא לא שהיה החטא מצד חלקי כוחות הנפש, רק מצד הנפש בכללה... שהיא אחת, כוללת כל שלושה החלקים. ולפיכך אמר 'אתרוג היה' כי אתרוג נקרא כך מלשון חמדה... והחמדה כוללת כל שלושתן כאחד מבלי הבדל ביניהם. כי החמדה הוא לכל השלושה ביחד... ומה מאוד יש לך להבין דברים אלו, כי הם עמוקי חכמה מאוד, כי כאשר הכתוב אמר: 'כי טוב העץ למאכל (=הכוח הגופני) וכי תאוה הוא לעיניים (=הכוח הנפשי) ונחמד העץ להשכיל (=הכוח השכלי)' - הרי נרמזו כל שלושתן בשווה".

ובדרך חיים ג, יד כתב שכנגד כוח זה נאמר: "וכתר שם טוב עולה על גביהן", ע"ש.

מסלול 1: יום ד לפרשת וישלח
מסלול 2: יום א לפרשת וישלח

אלוהים". כי יש באדם עוד מעלה שהיא עצם (=מהות) האדם, והוא (ה) "צלם האלוהי", אשר זה הוא (מ) על הכל. וזה לא ניתן לאלו ארבע מלכויות.

והדבר הזה ידוע, כי כך אמרו ז"ל (יבמות סא,א): "אתם קרויין אדם, ואין האומות קרויין אדם". ודבר זה ביארנו במקומו (דרך חיים ג,ד), כי הצלם האלוהי לא ניתן (אלא) רק לישראל, ולא לאומות.

ומפני כי אלו ארבע מלכויות - כנגד כוחות האדם, לכך כאשר ראה נבוכדנצר את החלום, ראה ארבע מלכויות אלו, שהם בצורת אדם. כי הכתוב אמר (יחזקאל לד,לא): "אדם אתם", אתם קרויים אדם, ואין האומות קרויים אדם, מכל מקום יש להם צורת אדם גם כן במה (=באופן חלקי), כי בכמה מקומות נקראים 'אדם'. אבל הפרש יש:

כי אצל ישראל (ה) צלם האלוהי הוא עיקר, והכל (=השכל, הנפש והגוף והכוח הכולל) טפל אצל הצלם. כי הצלם הוא נבדל מן הגוף (=החומריות)³³⁴, ולכך הכל בטל אצלו. ולא ראה נבוכדנצר את הצלם בלא גוף, רק ראה את הצלם עומד בזהב ובכסף ובנחושת ובברזל. כי האומות יש להם צלם שהוא מוטבע בגשמי³³⁵.

הערות - ילמד ענונים דרכו

334 השכל - הוא הכוח היותר רוחני באדם, ואף על פי כן עדיין יש בו צדדים של הגבלה, ואפילו המלאכים אינם "אלוהיים" לגמרי. אבל נשמת האדם יש בה צד אלוהי, שהיא מקבלת מן האלוה עצמו, שלא קיים אף במלאכים. וז"ל בדרך חיים ג,יד: "והדבר הזה ברור, כי המלאכים - אף שהם נבדלים מן הגשם, אין נבדלים לגמרי. אבל האדם - מה שמקבל האדם הוא כוח נבדל לגמרי, אף שהוא עם נושא ולא נמצא בלא נושא יש לדבר נבדל שמקבל האדם פשיטות יותר. ודבר זה יש לך להבין בסוד החכמה, שנאמר על המלאכים שיש להם כנפים, אשר הכנפיים יש לבעלי חיים, ודבר זה בצד עצמם. ורמז לך כי המלאכים מצד עצמם אינם נבדלים לגמרי ויש להם נטייה אל בעלי חיים הגשמיים. רק השם יתברך - הוא פשוט בתכלית הפשיטות לגמרי, והאדם מקבל כוח נבדל פשוט, עומד בנושא - הוא זיו העליון, אשר הוא זורח עליו, ומקבל אותו הניצוץ - האדם".

נמצא שניתן לחלק את הנמצאים לשלוש קבוצות: גשמיים, רוחניים ואלוהיים. רק נשמת האדם מישראל קיימת בה המדרגה האלוהית, שהיא כוללת את כל הכוחות כולם ויכולה להשפיע ולתקן את כל המציאות, כמו שביאר ר"ח מולוז'ין בספר נפש החיים שער א.

335 ז"ל המהר"ל בדרך חיים ג,יד: "ואף שאמר 'חביב האדם שנברא בצלם', אין זה כולל כל מין האדם. כי כבר אמרו ז"ל כי 'אתם קרויים אדם ואין האומות קרויים אדם', כאילו שלמות הבריאה שהוא לאדם בפרט - הוא לישראל לא לאומות... ואף כי מעלה זאת אינה (אלא) רק לישראל בלבד, אמר על זה: 'חביב האדם' ולא אמר 'חביבין ישראל' (כמו שאמר בהמשך): 'חביבין ישראל שניתן להם כלי חמד... חביבין ישראל שנקראו בנין למקום'". וזה כי הפרש גדול יש: אף כי גם מעלה זו היא לישראל בפרט, מ"מ יש צורת אדם באומות גם כן. רק שעיקר צורת אדם לא נמצא באומות, מ"מ נמצא הצלם הזה אצל שאר אומות, רק שאינו נחשב לכלום. ולכך לא אמר 'חביבין ישראל שנבראו בצלם אלוהים'. ועוד כי כאשר נברא האדם - היה מעלה זאת לאדם ולחן אף כי אינם בשם ישראל נקראים. ואם אחר שבחר השי"ת בישראל - נתמעט הצלם הזה אצל האומות, מ"מ הצלם האלוהי הוא שייך לאדם במה שהוא אדם, ודבר זה מבואר".

עייני דרך השם ב,ד בתהליך שקרה בימי אברהם ובמעמד הר סיני. והיינו שהצלם התנוון אצלם.

ולכך ראה הצלם הזה, שהיה הראש של זהב, ודרועי (=זרועותיו) של כסף. והזהב והכסף והנחושת והברזל - עיקר, והצלם בטל אצלם. כי אינו צלם נבדל, כמו שיש אל ישראל.

אבל כאשר ראה דניאל מלכות ישראל, לא ראה (אלא) רק הצלם בלבד, ולא גוף כלל, כדכתיב: "וארו עם ענני שמיא, כבר אנש אתה". ולא היה כאן (אלא) רק צלם אלוהי. רק כאשר ראה נבוכדנצר הרשע את המלכויות, אז ראה אותם צלם של זהב ושל כסף ושל נחושת ושל ברזל, מפני כי אין הצלם עיקר, רק הוא כמו מצויר על זהב וכסף, שאין הצורה עיקר כלל. כך יש לפרש.

שאלות מנחות:

- ✦ איזה כוח יש למלכויות ואיזה כוח חסד להן? האם הכוח ה"בלתי אלוהי" הוא כוח אקטיבי?
- ✦ מהם חמשת הכוחות שנמצאים באדם?
- ✦ מדוע נבוכדנצר ראה את כל המלכויות יחד בדמות אדם אחד?
- ✦ מדוע ראה דניאל את ארבע המלכויות כחיות ואילו נבוכדנצר ראה אותן בדמות אדם?